

УДК 378.147.227

БОРОВА Тетяна Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1765-4425>

e-mail: borovat71@gmail.com

САМОКОРЕКЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ЗВО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Функціонування та розвиток суспільно-економічних формацій, перехід від однієї формації до іншої, більш прогресивної, складають основний зміст діалектики суспільного життя. У ході формування інформаційного суспільства одним із потужних важелів соціального розвитку можна вважати освіту, зокрема вищу. У зв'язку з цим, на перший план в освітньому процесі висувається не формальна організація освітнього процесу, а цілеспрямована інформаційна взаємодія викладача і студента, які отримують задоволення від спілкування, спрямовуючи свою діяльність на саморозвиток через інформацію – знання – розвиток. Виходячи із зазначеного вище, визначається доцільність дослідження питань, які впливають безпосередньо на якість вивчення іноземної мови, визначають механізми, які допоможуть у засвоєнні іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феномен самокорекції досліджувався як психологами, так і педагогами. Так, у розрізі поняття самореалізації самокорекція вивчалася тамі науковцями, як: Л. Карамушка, М. Каган, Л. Кеган, А. Маслоу. М. Гриньова

досліджувала самокорекцію у поєднанні з саморегуляцією. Проте не було досліджене питання самокорекції формування іншомовної компетентності, складовою якої є іншомовна комунікація.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема розвитку комунікативної іншомовної компетентності у процесі вивчення іноземної мови досліджувалась у працях С. Амеліної, Л. Биркун, І. Зимньої, Т. Колбіної, І. Кухти, С. Ніколаєвої, Г. Рогової, Є. Полат, Ю. Пасова, Н. Сахарової, Н. Тучіної та ін. Становлять інтерес наукові праці з питань навчання іноземній мові за професійним спрямуванням (О. Бакаєвої, О. Борисенко, І. Зуєнко та ін.), іншомовної підготовки студентів економічних спеціальностей (О. Хоменко). Заслужують на увагу дослідження західноєвропейських науковців щодо компетентнісного підходу у процесі навчання іноземних мов, а саме: М. Бернс, М. Кенел та ін.

Розуміючи актуальність вивчення іноземної мови та складність її коригування у процесі вивчення також не викликає сумнівів необхідність вивчення такого напряму як самокорекція формування іншомовної комунікації у студентів закладів вищої освіти.

Мета статті аналіз феномену самокорекції процесу формування іншомовної комунікації у студентів закладів вищої освіти, визначення поняття самокорекції через призму понять розвиток, професійний розвиток, саморозвиток та самореалізація, визначення інструментарію щодо вимірювання самокорекції формування іншомовної комунікації у студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу.

Одними з головних завдань закладу вищої освіти висунуто: провадження на високому рівні освітньої та наукової діяльності і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі; утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності,

здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів тощо [13]. Таким чином, Закон визначає пріоритетні напрями діяльності закладу вищої освіти у розвитку особистості.

Орієнтація на розвиток людини як особистості, як індивідуальності і як активного суб'єкта діяльності може бути реалізована на основі побудови відповідної стратегії спільної діяльності викладача і студента, викладача і керівника. Необхідна зміна ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Освіта – це, насамперед, розвиток особистості, а не вивчення певної кількості предметів. На першому місці завжди стоїть особистість, суб'єкт, його інтереси. Таким чином, взаємна діяльність, спрямована на досягнення результативності у навчанні, є основним завданням, що стоїть перед науково-педагогічним працівником закладу вищої освіти. Ефективність такої взаємодії залежить також від емпатії. За визначенням Т. Василюшиної, емпатією є «особлива здатність (властивості) суб'єкта до осягнення (відображення, проникнення) входження, доручення, відгуку, прийняття, співучасті, співчуття, емоційних переживань (станів) і внутрішнього світу (думок) іншої людини, що дозволяє партнерам досягти взаємоузгодження позицій, взаєморозуміння, обрати у відповідності з цим спільні засоби само- і взаєморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії» [3, с. 9].

Отже, з огляду на це важливо зауважити, що особистість розглядається у постійному русі, розвитку. Передумовою й результатом здійснення розвитку особистості є потреби. Рушійною силою є суперечність між буттям наявним і бажаним, яке в психологічному плані є внутрішньою суперечністю між зростаючими потребами та реальними можливостями їх задовольнити. Розвиток – це процес, у наслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [4]. Розвиток визначається як необоротна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених

властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін: оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій); відсутність закономірності характерна для випадкових процесів; при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес позбавляється характерної для розвитку єдиної, внутрішньо взаємозалежної лінії. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, який виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів або зв'язків). Здатність до розвитку становить одне з загальних властивостей матерії і свідомості. Істотною характеристикою процесів розвитку становить час: по-перше, всякий розвиток здійснюється в реальному часі, по-друге, тільки час виявляє спрямованість розвитку. Таке тлумачення поняття «розвиток» є більш повним і виявляє сутнісні характеристики саме процесу розвитку, який повинен мати не тільки циклічну системну основу, а й спрямованість дій у часі. З огляду на це наведемо ще одне визначення, яке близьке до такого розуміння поняття «розвиток».

Так, Г. Єльнікова у концепції спрямованої самоорганізації, розвиток розуміє як «весь процес змін сталого стану системи у просторі й часі. Це спрямований процес кількісних і якісних змін у структурі матеріальних об'єктів» [2]. Дослідниця зазначає, що розвиток для кожної системи унікальний, свій і в умовах свідомого управління процес розвитку потребує супроводжуючого відстеження для попередження перетворення утворюючої сили у руйнівну [2].

З огляду на визначення понять «особистість» і «розвиток» доцільно розглянути поняття «розвиток особистості». В Енциклопедії освіти розвиток особистості – це «процес формування особистості як соціальної якості людини в результаті її соціалізації і виховання» [11, с. 787]. Тобто в основі розвитку особистості покладено спрямованість людини на соціалізацію (адаптацію в соціумі) та виховання. Отже, ми розглядаємо розвиток особистості як спрямований процес формування цілісної системи відносин

особистості з іншими членами соціуму.

На нашу думку, у визначенні розвитку особистості та управлінні розвитком особистості не менш важливу роль відіграють фази розвитку особистості (перша – формування особистості та накопичення потенціалу продуктивної сили; друга – розвиток особистості у трудовій діяльності та реалізація потенціалу продуктивної сили; третя – подальший розвиток за рахунок вільного часу та відродження продуктивної сили) [10, с. 11]. З такої позиції у цих періодах власне і відбувається самореалізація особистості через задоволення її потреб. Розвиток особистості відбувається на основі антропосоціального підходу.

Таким чином, визначивши особливості розвитку особистості, можна визначити необхідні шляхи спрямування її на подальший саморозвиток. Необхідно зауважити, що «саморозвиток – це довільний розвиток. Він може бути усвідомленим і спонтанним» [2]. Спонтанний розвиток відбувається поволі під впливом випадковості, невизначеності, ймовірності. Усвідомлений саморозвиток спрямований усвідомленою поведінкою людини або самовпливом [2]. Як бачимо, саморозвиток може здійснюватися швидше, коли в людини виникає в цьому потреба. Суспільство надає певні умови для розвитку особистості. Такі умови розвивають в людині бажання працювати краще. М. Корольчуком та В. Крайнюком доведено, що комплексне соціально-психологічне забезпечення створює сприятливі умови щодо адекватної та прискореної адаптації до умов професійної діяльності. Під соціально-психологічним забезпеченням автори розуміють «комплекс заходів і засобів впливу на психіку особи та створення сприятливих соціальних умов з метою формування, підтримки та відновлення оптимальної працездатності фахівця» [16, с.7]. Будь-який фахівець певної сфери має свої особливі якості.

Таким чином, професіоналізм як інтегральна психологічна характеристика людини праці має складну ієрархічну структуру. У цій структурі різні рівні виконують різні функції. Так, особистість професіонала

відповідає за ціннісні орієнтації, ідеали, менталітет, етичні норми у професії. Суб'єкт професійної діяльності в більшості забезпечує операційну сторону активності людини – усвідомлення, регуляцію, координацію, перетворення діяльності та її ланок у відповідності до ідеалів та мотивів особистості. Особистості кваліфікованого спеціаліста регулюють той рівень професіоналізму, який необхідний суспільству в цій професії та на цьому робочому місці. Характеристики акме-орієнтованої людини надають праці риси процесу безмежного збагачення та поглиблення з ненасичуваною мотивацією самоудосконалення та зростання вкладу індивідуального професійного розвитку у суспільний прогрес.

Суб'єкт професійного розвитку – людина, яка усвідомлено організує цей процес, визначає цілі, реалізує їх, усвідомлено збагачує досвід своєї діяльності, спілкування. Також важливою у розвитку особистості педагога з позицій акмеологічного підходу є здатність до самореалізації, самовдосконалення внутрішніх ресурсів і усвідомленого подолання труднощів (зовнішніх і внутрішніх); можливість бути суб'єктом свого власного розвитку (О. Анісімов, А. Деркач, А. Васюк, Г. Данілова).

Важливим є стратегічне бачення кінцевого результату. Отже, кінцевою метою професійного розвитку є формування професійної культури працівника, що виявляється у високому рівні професійної освіти, компетентності та майстерності, в усвідомленні людиною цінності своєї професії і себе як професіонала, відданість своїй професії, досягнення на цій основі суспільно й особистісно значущих творчих результатів, суттєвого внеску в культуру суспільства і людства [11, с. 742].

Необхідно зауважити, що розвиток професіоналізму зумовлений зростанням рівня складності виробничих завдань. Швидкість пристосування до нових умов і вимог виробництва є основою для досягнення і розвитку професіоналізму працівника широкого профілю. У ньому виявляється гнучкість навичок, що забезпечує регулювання та перебудову всієї діяльності. Навички працівника при цьому змінюються залежно від змін і

умов виробництва, структури трудового процесу, ступеня складності його частин. Працівник з високим рівнем професіоналізму адекватно реагує на виробничі ситуації, вирішує поточні завдання з метою максимального наближення параметрів робочих процесів до оптимальних. Таким чином, визнаючи пріоритетність швидкого пристосування до нових умов, можна говорити про ефективність та продуктивність кінцевого результату.

Говорячи про кінцевий результат освітньої діяльності, слід приділити увагу якості надання освітніх послуг, що вважається безумовним критерієм продуктивності праці науково-педагогічного працівника. Якість вищої освіти визначена Законом «Про вищу освіту» як - відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг [13].

Також якість вищої освіти визначається як - сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства; а якість освітньої діяльності окреслюється як сукупність характеристик системи вищої освіти та її складників, що визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства. Якість освітньої діяльності пов'язана з її продуктивністю. ***Якість освітньої діяльності (Quality in education activities) розглядаються як*** рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань [19]. Сучасні підходи до тлумачення продуктивності педагогічної діяльності наголошують на виборі, створенні, модернізації системи цілеспрямованих впливів педагога-професіонала на студентів не тільки з метою їх освіти, розвитку, а й формування в них готовності до подальшого саморозвитку і самовдосконалення. Науково-педагогічний працівник, плануючи, організуючи, мотивуючи і контролюючи хід педагогічного процесу, спрямовує свою науково-педагогічну діяльність

на управління діяльністю іншої людини – студента. Таким чином, якщо їх цілі взаємоузгоджуються і спрямовані на спільний кінцевий результат, відбувається адаптивне управління розвитком як студента, так і науково-педагогічного працівника.

Відомо, що діяльність – це специфічно людська форма активного ставлення до навколишнього світу. Змістом діяльності є доцільна зміна і перетворення людини. Будь-яка діяльність містить мету, засіб, результат і сам процес діяльності. Важливими ознаками діяльності є: усвідомленість – людина, яка реалізує діяльність, осмислює мету і засоби її досягнення, передбачає очікуваний результат; технологічна опосередкованість – будь-який прояв активності сучасної людини містить у тій чи іншій формі діяльності досвід усього людства у вигляді відповідних технологій діяльності, знарядь та засобів праці, стратегій і тактик, що опановані; соціальна опосередкованість – активність людини, яка реалізується в соціумі, має суспільний характер, потребує координування з активностями інших людей.

Діяльність людини як основна форма реалізації її активності перебуває у взаємозв'язку з процесом онтогенетичного розвитку. Людина розвивається в процесі діяльності, а її діяльність видозмінюється, якісно перетворюючись у процесі розвитку. Діяльність є реальною рушійною силою суспільного прогресу і умовою самого існування суспільства. В. Семиченко зауважує, що в психології діяльність визначають як «процес реалізації активності людини, що спрямований на досягнення свідомо визначених цілей. Самі цілі визначаються або її безпосередніми інтересами та потребами, або вимогами з боку суспільства, держави, конкретної організації» [26, с. 3]. В абстрактному та загальному визначенні категорія «діяльність» розкриває відношення «суб'єкт – об'єкт». У широкому сенсі людина (суспільство) є суб'єктом діяльності, а об'єктом виступає предмет діяльності. Саме в процесі діяльності здійснюється суб'єктивне віддзеркалення об'єкта (предмета діяльності), а разом з цим і перетворення цього об'єкта на її продукт відповідно до

суб'єктивної мети [18]. Діяльність – це процес активності суб'єкта, який відповідає мотиву; дію, що відповідає тій чи іншій меті, та операція, яка відповідає умовам, у яких вона здійснюється (В. Давидов, О. Леонт'єв, І. Лернер). Так, В. Сластьонін визначає суб'єкта як «людину, яка пізнає та перетворює світ, що оточує, та яка володіє свідомістю та волею й здатна діяти цілеспрямовано» [27]. Суб'єктом діяльності є перш за все особистість.

Науковці розглядають різні аспекти діяльності. Так, С. Рубінштейн у процесі опису структури діяльності наголошує на наявності у ній таких елементів: мотив – мета – засіб – соціальна ситуація – оцінювання результату [23].

В. Давидов у контексті аналізу навчальної діяльності використовує такий набір компонентів: потреба – мотив – завдання – спосіб дії. Ураховуючи те, що різні компоненти відіграють різну функціональну роль у рівнях діяльності, діях та операціях [8]. Г. Щедровицький у цілях аналізу дії розумового типу використовує семиланцюжкову структуру: мета – завдання – вихідний матеріал – засоби – метод – процедура – продукт [17]. З огляду на сказане вище, можна визначити структуру діяльності студента, а саме: потреба – мета – завдання – спосіб дії – процедура – результат. Така структура має системний та циклічний характер. Таким чином, діяльність є процес реалізації активності людини у будь-якій професійній сфері.

Розвиток професійної діяльності завжди пов'язаний з самоактуалізацією людини. Л. Карамушка, М. Ткалич наголошують на синонімічності понять «самоактуалізація» і «самореалізація», авторки беруть до уваги таке їх визначення, як «процес особистісного самовдосконалення, подолання особистістю комплексу неповноцінності, захисних механізмів, прагнення особистісної цілісності та зрілості» [14, с. 15]. На нашу думку, саме професійний розвиток надасть унікальності та цілісності кожній особистості, яка прагне самовдосконалення. Неперервне самовдосконалення є основою професійної діяльності фахівця.

Самореалізація може бути способом життя особистості та формувати

систему цінностей і простір для самовизначення, самоздійснення. Розвиток уявлень про самореалізацію особистості, її особливостях, безумовно, пов'язані зі змінами у взаємних відносинах особистості й усього людства, оскільки самореалізацію можна представити як соціально-індивідуальний процес свідомого цілепокладання змістових сил на основі життєдіяльності кожної окремої людини. Особистість як суб'єкт діяльності проявляється в саморегуляції, що «забезпечує актуалізацію психічних можливостей, компенсацію недоліків, регуляцію індивідуальних станів у зв'язку з завданнями і подіями діяльності» [1]. Саморегуляція – це вміння людини бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і домагатися здійснення [7]. Результатом саморегуляції є формування цілеспрямованості, організованості, уміння володіти собою. Саморегуляція має визначену структуру, єдину для всіх видів діяльності, і складається з таких компонентів: мета діяльності, модель значущих умов, програма дії, оцінювання результатів та їх корекція (О. Конопкін [15]).

Саморегуляція є здатність індивіда створити програму діяльності і на цій основі управляти своїми діями і станом. Саморегуляція є вищим ступенем діяльності, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюються на навички, і послідовність їх здійснюється автоматично. У Великій українській енциклопедії слово «саморегуляція» означає «властивість біологічних систем автоматично встановлювати і підтримувати на визначеному, відносно постійному рівні, ті чи інші біологічні показники» [24]. При саморегуляції керівні фактори не діють на керовану систему зовні, а виникають у ній самій самочинно.

В. Розов зауважує, що саморегуляція – це провідна підсистема в структурі психосоматичної адаптивності [22, с. 52–57]. Розвиток адаптивності здійснюється через формування та вдосконалення механізмів саморегуляції. Підсистема саморегуляції передбачає три взаємопов'язані механізми – функціональні, операційні, мотиваційні. Функціональні механізми пов'язані з певними структурами біологічної організації людини.

Операційні належать до характеристик людини як суб'єкта діяльності. Мотиваційні містять усі види мотивації – від органічних потреб до ціннісних орієнтацій.

Рефлексія дає основу для корекції та самокорекції. На нашу думку, корекція – це зміна властивостей особистості з метою розвитку її здібностей, які розвиваються згідно з нормами, правилами, вимогами суспільства і самої людини. Корекція може бути зовнішньою або внутрішньою. Внутрішня корекція як усвідомлене самостійне коригування людиною своєї діяльності і є самокорекцією. Тобто викладач або студент сам вносить корективи у свою професійну діяльність, спираючись на існуючі в практиці норми, правила, стандарти.

Самокорекція як компонент саморегуляції (О. Конопкін) передбачає сформованість інтелектуального вміння самостійно виправляти помилки, недоліки в поведінці, вчинках, знаннях [15]. У свою чергу, саморегуляція є вищим ступенем діяльності, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюються на навички, а їх послідовність здійснюється автоматично.

А. Пригожин зауважує, що головна характеристика суб'єкта інновацій – це його діяльнісна свідомість, тобто розуміння своєї особистої ініціативи як суб'єктивно можливої і суспільно приймаючої основи особистого існування [20].

Отже, ступінь самореалізації людини, саморегуляції та самокорекції своєї діяльності залежить від того, наскільки вона оволоділа тими чи іншими компетентностями. У відомих визначеннях виокремлено такі сутнісні характеристики компетентності: ефективне використання здатностей, що дає змогу плідно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог професії й функціональних обов'язків працівника; оволодіння знаннями, уміннями й здатностями, необхідними для роботи зі спеціальності при одночасній автономності й гнучкості в частині рішення професійних проблем; активна співпраця з колегами й професійним міжособистісним довіллям; інтегроване сполучення знань, здатностей й установок,

оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність працювати ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки. З огляду на це, можна виокремити особливості, що відрізняють компетентність від традиційних підходів у навчанні, а саме: інтегрований характер знання, уміння, навичок та досвіду; співвіднесеність із ціннісно-смысловими характеристиками особистості; практико-орієнтована спрямованість. Як бачимо, у процесі набуття компетентності відбувається особистісне переосмислення засвоєних знань і сформованих умінь, тобто сама людина стає суб'єктом своєї освітньої діяльності, враховуючи мотиваційне підґрунтя – розуміння того, де можна використовувати здобуті знання та вміння.

Безсумнівно, ключові компетенції відіграють важливу роль у становленні фахівця й особистості, але перевірити рівень їх досягнення на етапі вищої професійної освіти досить складно, на відміну від спеціальних компетенцій. Однією з найбільш актуальних проблем освіти в межах Болонських реформ є формулювання універсальних та спеціальних (професійних) компетенцій. Нині важливим фактором досягнення самореалізації людини виступає комунікативна компетентність, зокрема іноземною мовою.

Зауважимо, що комунікативна компетентність відіграє важливу роль у процесі підготовки фахівців нової генерації, тому її розглядають не тільки як перелік різних одиниць, набори правил, що зберігаються в пам'яті людини, а і як знання й уміння комбінувати їх у мовні програми. Це здатність людини використовувати країнознавчі, прагматичні, мовні, дискурсійні і стратегічні знання й уміння в спілкуванні. М. Вятютнев запропонував комунікативну компетентність розуміти як вибір і реалізацію програм мовної поведінки у залежності від здатності людини орієнтуватися у тих чи інших обставинах спілкування; вміння класифікувати ситуації у залежності від теми, завдання, комунікативних установок, що виникають у студентів до бесіди, а також під

час бесіди у процесі взаємної адаптації [5, с.38]. У межах комунікативної компетентності розглядається й іншомовна компетентність. Н. Сахарова визначає іншомовну компетентність як результат професійної підготовки готовність до іншомовної діяльності у різних сферах у відповідності до пріоритетів самої особистості. Іншомовна компетентність не просто сукупність знань, умінь і навичок, що є результатом освітнього процесу, вона віддзеркалює взаємодію іншомовних знань, умінь та ціннісних відношень особистості [25]. Іншомовна компетентність відображає сутнісні характеристики комунікативної компетентності.

У світлі зазначених вище принципів, зауважимо, що головною метою вивчення іноземних мов є формування у студентів загальних та професійно зорієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) для забезпечення ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі [12].

Програма з англійської мови для професійного спілкування, враховуючи сучасні досягнення в галузі лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики викладання іноземних мов, а також Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою [21, с.2], компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм і контролю результатів навчання, пропонує розглядати професійну іншомовну компетенцію як формування у студентів різних спеціальностей здатності навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, яке здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією для реальних академічних і професійних сфер і ситуацій [21, с.7–8]. Тобто пріоритетними є принципи комунікативного підходу, а саме: практична спрямованість навчання, функціональний підхід до відбору та презентації мовного матеріалу, врахування індивідуально-психологічних особливостей студента та його рідної мови.

У процесі розроблення системи професійно зорієнтованої іншомовної

підготовки студентів нашого університету враховувалося, що розвиток професійної іншомовної комунікативної компетентності неможливий поза соціально-професійним середовищем, для моделювання якого необхідно створити відповідні педагогічні умови, де невід'ємною складовою є діалог між учасниками освітнього процесу. Нами використана двокомпонентна система взаємодії діяльності викладача, діяльності студента, змісту освіти, тому що в цьому разі виникає їх спільна діяльність щодо розв'язання будь-якого завдання, рішення якого може з'являтися в процесі його виконання, у ході спільної праці студента та викладача. При цьому студенти відіграють роль суб'єкт-об'єкта або суб'єкта навчання.

У ході такої взаємодії між викладачем і студентом відбувається пристосування та адаптація у процесі управління освітньою діяльністю, а управління з боку викладача перетворюється на самоуправління освітнім процесом з боку студента. Поняття адаптивного управління було визначено Г. Єльніковою – це процес взаємовпливу, що викликає взаємопристосування поведінки суб'єктів діяльності на діа(полі)логічній основі, яка забезпечується спільним визначенням реалістичної мети з подальшим поєднанням зусиль і самоспрямуванням дій на її досягнення [2]. Таке тлумачення є відправним моментом у розумінні поведінкових основ учасників освітньої діяльності, а саме: в основі їх спільної діяльності лежить діалогічна взаємодія і розуміється нами як особливий рівень комунікативного процесу, що відповідає потребам людини в особистісному контакті, який відбувається на основі погодження особистих цілей людини та цілей суспільства (організації). Взаємодію О. Гончар визначає як «складний багатобічний процес, у ході якого має місце взаємозмінювання суб'єктів, що зумовлено їх взаємовпливом» [6, с. 15]. Якщо підґрунтям взаємовпливу суб'єктів є діалог, то відбувається комунікація, у ході якої знаходиться спільна дія, що веде до спільного вирішення завдань. Отже, діалогічна взаємодія – процес взаємовпливу суб'єктів діяльності у ході спільного вирішення завдань на комунікативній основі. Процес спільного вирішення завдань є взаємовигідним, тому мотивація зростає з обох боків

комунікантів. Таким чином, діалогічна взаємодія є однією з педагогічних умов ефективного засвоєння знань, зокрема з іноземної мови.

Квінтесенцією іншомовної підготовки фахівця є міжкультурна професійна комунікація. Саме професійна комунікація покладена в основу формування полікультурної мовної професійної особистості, що є метою професійно зорієнтованої іншомовної підготовки фахівця.

Звертаючи увагу на важливість формування автономії студента у ході вивчення іноземної мови, у процесі створення системи зосереджується увага на управлінні засвоєнням знань на студентському рівні, на таких функціях управління як самоконтроль, самокорекція та саморегулювання.

Користуючись дескрипторами, які зазначені у Загальноєвропейських рекомендаціях щодо мовної освіти, нами було виокремлено основні щодо формування іншомовної компетентності студентами за стобальною шкалою вимірювання основних видів мовленнєвої діяльності. У ході використання різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, продукція, інтеракція або медіація (усна або писемна) реалізується комунікативна мовленнєва компетентність студентів.

Формування іншомовної компетентності проходить через реалізацію завдань, які не є суто мовленнєвими, навіть коли вони передбачають функціонування певних видів мовлення та використання комунікативної компетентності студента. Виконання поставлених завдань відбувається на основі застосування видів мовленнєвої діяльності, вони передбачають опрацювання шляхом рецепції, продукції, інтеракції або медіації письмових або усних текстів. Зв'язок між завданням і текстом залежить від суті завдання. Тут важливим є саме система розроблення системи завдань щодо формування та розвитку мовної та мовленнєвої компетентності студентів з іноземної мови за професійним спрямуванням. Викладачами кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу за ініціативою завідувачої було створено систему завдань, які відповідали комунікативній спрямованості, були діяльнісно-орієнтованими та ґрунтувалися на автентичних текстових

матеріалах і могли бути застосовані з урахуванням ІТ технологій.

Важливим фактором у навчанні студентів іноземній мові за професійним спрямуванням є безпосередня їх взаємодія з викладачами. Взаємонавчання є основою їх ефективної взаємодії, яка приводить до розвитку професійних компетенцій як викладачів, так і студентів. Прикладом такої взаємодії є спільні проекти щодо тем, які зазначені у робочій програмі. Проекти мають як навчальний, так і науковий характер. Так, наприклад, для студентів є одним із цікавих завдань знайти та презентувати ролик з YouTube за означеною програмою темою, за темою курсових або дипломних робіт. Також популярною серед студентів є щорічна студентська науково-практична конференція, яка відбувається іноземною мовою, а доповіді студентів оформлюються як тези виступів і друкуються в університетському журналі іноземними мовами. Усе це сприяє підвищенню якості навчання студентів іноземній та вмотивовує студентів до навчання, що призводить до бажання самовдосконалювати себе.

Розвиток самоконтролю та самокорекції є однією з головних умов формування високого рівня саморегуляції у будь-якому процесі. Ефективна саморегуляція в цьому процесі є показником її сформованості. У зв'язку з цим, необхідно дібрати механізми, які б сприяли розвитку зазначених вище процесів. Моніторинг є саме таким механізмом.

У процесі використання моніторингової процедури суттєвим є використання вимірювального інструментарію, зокрема, кваліметричного. Кваліметрія – наукова галузь, яка об'єднує методи кількісної оцінки якості продукції [9, с. 34]. Головною умовою в застосуванні кваліметричного інструментарію є діагностичне визначення мети. Інструментарієм для здійснення освітнього моніторингу є факторно-критеріальні моделі, які використовуються на практиці в багатьох освітніх закладах.

Отже, загальна сутність кваліметрії полягає в такому: складна якість розкладається на основні складові фактори. Кожен фактор має свою вагомість або важливість, яка виражається у частках від цілого так, щоб сума

цих часток дорівнювала цьому цілому. Ціле приймається за одиницю, а складники (фактори) виражаються в частках одиниці. Кожен з факторів являє собою в свою чергу складне явище і тому розкладається на складники частини, які є змістовними критеріями фактора та виражаються у частках одиниці. Тобто критеріям фактора встановлені вагомості, сума яких дорівнює одиниці. Всі розрахунки виконуються за правилами кваліметрії в межах одиниці, що дає змогу порівнювати всі вимірювання між собою. Таким чином, використання кваліметричного підходу до визначення якості діяльності учасників освітнього процесу в умовних балах дає змогу показати наявні результати управління (самоуправління) процесом та динаміку розвитку (саморозвитку) в межах вимог щодо учасників освітнього процесу.

Для більшої наочності подаємо кваліметричну модель самокорекції іншомовної комунікації студентів ЗВО (табл. 1).

Таблиця 1

Кваліметрична модель самокорекції іншомовної комунікації студентів ЗВО

фактор - Ф	вагомість - m	критерії	вагомість - v	коефіцієнт відповідності -К	значення коефіцієнта відповідності	часткова оцінка критеріїв	часткова оцінка факторів
1. уміння швидко та правильно орієнтуватися в умовах зовнішньої ситуації спілкування	0,10	1. монолог	0,50	K1	0	0	0,00
		2. діалог	0,50	K2	0	0	
2. уміння правильно планувати свою мову, тобто зміст комунікативного акту	0,27	3. монолог	0,55	K3	0	0	0,00
		4. діалог	0,45	K4	0	0	
3. уміння знаходити адекватні засоби для передавання необхідного змісту	0,30	5. монолог	0,50	K5	0	0	0,00
		6. діалог	0,50	K6	0	0	

4. уміння забезпечувати зворотній зв'язок»	0,33	7.монолог	0,52	K7	0	0	0,00
		8.діалог	0,48	K8	0	0	
Загальна оцінка в частках одиниці	1,00						0,00

З метою визначення рівня ефективності впливу складників моделі у графі «значення коефіцієнта відповідності» необхідно проставити ступінь його виявлення за такою шкалою: 0,00 – критерій фактично не має виявлення; 0,25 – критерій має незначне виявлення; 0,50 – критерій виявляється в межах 40% – 60% вимог; 0,75 – критерій виявляється в межах 61% – 75% вимог; 1,00 – критерій виявляється в межах 76% – 100% вимог. Така кваліметрична модель може використовуватися як самим викладачем, так і студентом. Результати об'єктивізуються у разі залучення експертної групи до оцінювання.

Отже, розроблена кваліметрична модель самокорекції іншомовної комунікації студентів ЗВО дозволяє визначити рівень розвитку того чи іншого чинника сформованості іншомовної комунікації, що полегшує роботу викладачу та дає можливість самому студенту побачити прогалини у роботі та визначити вектори подальшої роботи. За допомогою кваліметрії та з залученням експертів прозоро та об'єктивно встановлюється ступінь сформованості іншомовної комунікації у студентів ЗВО.

Кваліметрична модель надає студенту реальні результати сформованості іншомовної компетентності, а також є інструментом самокорекції своєї іншомовної компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед.

Таким чином, використання моніторингових технологій дозволяє ефективно управляти рівнем сформованості іншомовної комунікації. Моніторингові та самомоніторингові процедури надають своєчасний та ефективний зворотний зв'язок як науково-педагогічному працівнику, так і студенту.

Моніторинг діяльності виконує постійну оцінку програми як стосовно

її цілей, так і щодо процесу її відтворення. У процесі застосування моніторингової процедури суттєвим є використання вимірювального інструментарію, зокрема, кваліметричного.

Отже, за результатами експерименту виявилось, що студенти галузі «Менеджмент» формують професійно зорієнтовану іншомовну комунікативність краще за студентів інших спеціальностей. Також підраховано, що протягом останніх трьох років студенти цих спеціальностей складають державний іспит на «відмінно» на 15% вище ніж студенти інших економічних спеціальностей.

У подальшому передбачається дослідження із залученням моніторингового інструментарію щодо самокорекції студентами інших компонентів іншомовної компетентності та апробування цього інструментарію на ІТ платформах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова–Славская К. А. Время личности и время жизни К. А. Абульханова–Славская, Т. Н. Березина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 304 с, с.
2. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: колективна монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін. [За заг. та наук. редакцією д-ра пед. наук, професора Г. В. Єльнікової] – Харків: Мачулін, 2017. – 440 с.
3. Василюшина Т. В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / Василюшина Таїса Василівна – К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2000. – 20 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>
5. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н.Вятютнев // Русский язык за

рубежом. – 1977. – № 6. – С.38

6. Гончар О. В. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в системі вищої освіти України (історико-педагогічний аспект): монографія / О. В. Гончар. – Харків : ХНАДУ, 2011. – 424 с.

7. Гриньова М. В. Теоретичні основи дослідження змісту саморегуляції діяльності людини / М. В. Гриньова // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. - 2010. - Вип. 7. - С. 73-77. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2010_7_14.

8. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 544 с.

9. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент: цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу: навч. посібник / Г. А. Дмитренко. – К. : МАУП, 1996. – 140 с.

10. Дмитренко Г. А. Управління людськими ресурсами : навч. посіб. / Г. А. Дмитренко, Н. Г. Протасова. □ К. ; Херсон : Олді-плюс, 2006. – 256 с.

11. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

12. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

13. Закон про вищу освіту. – Режим доступу – <https://zakon.help/law/1556-VII/edition25.07.2018/>

14. Карамушка Л. М. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій) : монографія / Л. М. Карамушка, М. Г. Ткалич. – Київ–Запоріжжя : Просвіта, 2009. – 260 с.

15. Конопкин О. А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека (Структурно-функциональный аспект) / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 5–12

16. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в

звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.

17. Краткий психологический словарь-хрестоматия. – М. : Высшая школа, 1974. – 133 с.

18. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 448 с

19. Національний освітній глосарій: вища освіта/ 2-е вид., перераб. і доп./ авт.-уклад.: В.М.Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І.Луговий, А.В. Ставицький, Ю.М.Рашкевич, Ж.Д.Таланова/ за ред. В.Г.Кремня – К.: ТОВ «Видавничий дом» «Плеяди», 2014. – 100 с.

20. Пригожин А. И. Порядок из хаоса / А. И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 431 с

21. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

22. Розов В. И. Психосоматическая адаптация и ее развитие у студентов в системе психологической службы вуза / В. И. Розов // Проблемы высшей школы : респ. науч.-метод. сб. – К. : Вища школа, 1992. – Вып. 76. – С. 52–57

23. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.

24. Саморегуляція. – [Велика українська енциклопедія](#) / редкол.: В.М. Локтєв (гол.) та [та ін.]. - Київ. : Держ. наук. устан. "Енциклопедичне видавництво", 2016 - . - [ISBN 978-617-7238-39-2.](#), Т. 1 : (А-Акц). - 2016. – 592 с. - . Бібліогр. в кінці ст. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F>

25. Сахарова Н. С. Развитие иноязычной компетенции студентов университета: дис. доктора пед. наук / Наталья Сергеевна Сахарова. □ Оренбург, 2004. – 405 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/774854/>

26. Семиченко В. А. Психология деятельности / В. А. Семиченко. – К. :

Издатель Эшке А. Н., 2002. – 248 с.

27. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : ИЧП «Изд-во Магистр», 1997. – 308 с.

REFERENCES

1. Abul`xanova–Slavskaya K. A. Vremya ly`chnosty` y` vremya zhy`zny` K. A. Abul`xanova–Slavskaya, T. N. Berezy`na. – SPb. : Aletejya, 2001. – 304 s.

2. Adaptivne upravlinnya: mizhgaluzevi zv'yazky`, naukovopr'y`kladny`j aspekt: kolekty`vna monografiya / G. V. Yel`ny`kova, T. A. Borova, Z. V. Ryabova ta in. [Za zag. ta nauk. redakciyeyu d-ra ped. nauk, profesora G. V. Yel`ny`kovoyi] – Xarkiv: Machulin, 2017. – 440 s.

3. Vasy`ly`shy`na T. V. Empatiya yak faktor efekty`vnosti pedagogichnogo spilkuvannya : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psy`xol. nauk : specz. 19.00.07 «pedagogichna ta vikova psy`xologiya» / Vasy`ly`shy`na Tayisa Vasy`livna – K. : Instytut psy`xologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrayiny`, 2000. – 20 s.

4. Vely`ky`j tlumachny`j slovny`k suchasnoyi ukrayins`koyi movy` <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>

5. Vyatyutnev M. N. Kommuny`katy`vnaya napravlennost` obuchenya russkomu yazyku v zarubezhnykh shkolax / M.N.Vyatyutnev // Russky`j yazyk za rubezhom. – 1977. – # 6. – S.38.

6. Gonchar O. V. Pedagogichna vzayemodiya uchasny`kiv navchal`nogo procesu v sy`stemi vy`shhoji osvity` Ukrayiny` (istory`ko-pedagogichny`j aspekt): monografiya / O. V. Gonchar. – Xarkiv : XNADU, 2011. – 424 s.

7. Gry`n`ova M. V. Teorety`chni osnovy` doslidzhennya zmistu samoregulyaciyi diyal`nosti lyudy`ny` / M. V. Gry`n`ova // Vy`toky` pedagogichnoyi majsternosti. Seriya : Pedagogichni nauky`. - 2010. - Vy`p. 7. - S. 73-77. - Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2010_7_14.

8. Davydov V. V. Teory`ya razvy`vayushhego obuchenya / V. V.

Давыдов. – М. : Y`NTOR, 1996. – 544 s.

9. Dmy`trenko G. A. Strategichny`j menedzhment: cil`ove upravlinnya osvitoyu na osnovi kvalimetry`chnogo pidxodu: navch. posibny`k / G. A. Dmy`trenko. – K. : MAUP, 1996. – 140 s.

10. Dmy`trenko G. A. Upravlinnya lyuds`ky`my` resursamy` : navch. posib. / G. A. Dmy`trenko, N. G. Protasova. – K. ; Xerson : Oldi–plyus, 2006. – 256 s.

11. Ency`klopediya osvity` / Akad. ped. nauk Ukrayiny` ; [gol. red. V. G. Kremen`]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.

12. Zagal`noyevropejs`ki Rekomendaciyi z movnoyi osvity`: vy`vchennya, vy`kladannya, ocinyuvannya / Naukovy`j redaktor ukrayins`kogo vy`dannya doktor ped. nauk, prof. S. Yu. Nikolayeva. – K.: Lenvit, 2003. – 273 s.

13. Zakon pro vy`shhu osvitu <https://zakon.help/law/1556-VII/edition25.07.2018/>

14. Karamushka L. M. Samoaktualizaciya menedzheriv u profesijno-upravlins`kij diyal`nosti (na materialy diyal`nosti komercijny`x organizacij) : monografiya / L. M. Karamushka, M. G. Tkaly`ch. – Ky`yiv–Zaporizhzhya : Prosvita, 2009. – 260 s.

15. Konopky`n O. A. Psy`xy`cheskaya samoregulyacy`ya proy`zvol`noj akty`vnosty` cheloveka (Strukturno-funkcy`onal`nyj aspekt) / O. A. Konopky`n // Voprosy psy`xology`y`. – 1995. – # 1. – S. 5–12

16. Korol`chuk M. S. Social`no-psy`xologichne zabezpechennya diyal`nosti v zvy`chajny`x ta ekstremal`ny`x umovax : navch. posib. dlya stud. VNZ / M. S. Korol`chuk, V. M. Krajnyuk. – K. : Nika-Centr, 2006. – 580 s.

17. Kratky`j psy`xology`chesky`j slovar`-xry`stomaty`ya. – M. : Vysshaya shkola, 1974. – 133 s.

18. Lomov B. F. Metodology`chesky`e y` teorety`chesky`e problemy psy`xology`y`. / B. F. Lomov. – M. : Nauka, 1984. – 448 s.

19. Nacional`ny`j osvitnij glosarij: vy`shha osvita/ 2-e vy`d., pererab. i dop./ avt.-uklad.: V.M.Zaxarchenko, S.A. Kalashnikova, V.I.Lugovy`j, A.V. Stavy`cz`ky`j, Yu.M.Rashkevych, Zh.D.Talanova/ za red. V.G.Kremnya □ K.:

ТОВ «Vy`davny`chy`j dom» «Pleyady`», 2014. □ 100 s.

20. Pry`gozhy`n A. Y`. Poryadok y`z xaosa / A. Y`. Pry`gozhy`n, Y`. Stengers. – M. : Progress, 1986. – 431 s.

21. Programa z anglijs`koyi movy` dlya profesijnogo spilkuvannya. Kolekty`v avtoriv: G. Ye. Bakayeva, O. A. Bory`senko, I. I. Zuyenok ta in. – K.: Lenvit, 2005. – 119 s.

22. Rozov V. Y`. Psy`xosomaty`cheskaya adaptacy`ya y` ee razvy`ty`e u studentov v sy`steme psy`xology`cheskoj sluzhby vuza / V. Y`. Rozov // Проблемы высшей школы : resp. nauch.-metod. sb. – K. : Vy`shha shkola, 1992. – Выр. 76. – S. 52–57.

23. Ruby`nshtejn S. L. Byty`e y` soznany`e / S. L. Ruby`nshtejn. – M. : Y`zd-vo AN SSSR, 1957. – 328 s.

24. Samoregulyaciya. – Vely`ka ukrayins`ka ency`klopediya / redkol.: V.M. Loktyev (gol.) ta [ta in.]. - Ky`yiv. : Derzh. nauk. ustan. "Ency`klopedy`chne vy`davny`cztvo", 2016 - . - ISBN 978-617-7238-39-2., T. 1 : (A-Akcz). - 2016. - 592 s. -. Bibliogr. v kinci st. <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F>

25. Saxarova N. S. Razvy`ty`e y`noyazychnoj kompetency`y` studentov uny`versy`teta: dy`s. doktora ped. nauk / Natal`ya Sergeevna Saxarova. □ Orenburg, 2004. – 405 s. – Rezhy`m dostupa: <http://www.twirpx.com/file/774854/>

26. Semy`chenko V. A. Psy`xology`ya deyatel`nosty` / V. A. Semy`chenko. – K. : Y`zdatel` Эшке А. Н., 2002. – 248 s.

27. Slasteny`n V. A. Pedagogy`ka: y`nnovacy`onnaya deyatel`nost` / V. A. Slasteny`n, L. S. Подымова. – M. : Y`ChP «Y`zd-vo Magy`str», 1997. – 308 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Борова Тетяна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Наукові інтереси: управління педагогічними кадрами, технології професійного розвитку фахівців, оцінювання якості освіти, педагогічний коучинг, управління знаннями (KM), Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні, комунікація та її вплив на професійний розвиток фахівців, сучасні методи та технології викладання іноземної мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Borova Tetyana Anatoliyvna – D.sc (Pedagogy), Professor, Chair of the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Circle of scientific interests: Education Management (Human capital in the education sphere, HE Competitiveness, Process of benchmarking, benchlearning, benchaction); Pedagogical staff professional development technology; Education Quality Assessment; Educational Coaching; Knowledge Management; Education Policy; IT technology in the learning process; Communication and its influence on staff professional development; Modern methods and technology in teaching English.